

İKLİM DOSTU BİR EKONOMİYE ADİL DÖNÜŞÜM NASIL GERÇEKLEŞEBİLİR?

fosil yakıt merkezli enerji üretiminden düşük karbonluya adil geçişin örneklerle açıklaması

BİLGİLENDİRME RAPORU

Avrupa İklim Eylem Ağı- CAN Europe, Avrupa'nın tehlikeli iklim değişikliğine karşı mücadele veren başta gelen STK koalisyonudur. 1700'den fazla STK'ı ve 40 milyondan fazla yurttaşı temsil eden, Avrupa Birliği, Batı Balkanlar ve Türkiye'yi de kapsayan 35 Avrupa ülkesinden 160'dan fazla üye örgütle, CAN Europe Avrupa çapında sürdürülebilir iklim, enerji ve kalkınma politikalarını desteklemektedir.

İklim krizinin mevcut düzeyi göz önünde tutulduğunda, düşük-karbonlu bir ekonomiye küresel geçiş, seçenek olmaktan ziyade acil bir zorunluluk. IPCC 1,5°C özel raporuna (SR15) göre, küresel sıcaklık artışını Paris Anlaşması uyarınca 1,5°C ile sınırlandırmak için hızlıca eyleme geçmek gerekiyor. Bu ise enerji arz ve talebinde önemli değişiklikler gerektiriyor.

Paris Anlaşması'nın temelini oluşturan bilimsel veriler ve eşitlik ilkeleri ışığında, Avrupa Birliği'nin (AB) sera gazı emisyonlarını 2030 itibarıyla en az %65 azaltması ve 2040 itibarıyla da net sıfır emisyonlara ulaşmayı amaçlaması gerekecek. Küresel düzeyde ise 1,5°C hedefiyle tutarlı sektörel dönüşümlerin öne çıkan özellikleri arasında, yüzyılın ortası itibarıyla birincil enerji arzının tümüyle karbonsuzlaşması, 2030 itibarıyla tüm sektörlerdeki enerji talebinde ciddi oranda azalma, fosil yakıt kullanımında büyük ölçekte düşüş ve yenilenebilir enerji kullanımında hızlı bir artış bulunuyor. Türkiye ve AB'nin de üyesi olduğu OECD ülkeleri, kömür enerjisini bütünüyle en geç 2030, doğal gazı 2035 ve petrolü 2040 itibarıyla kullanımdan kaldırmak durumundalar.¹

Yenilenebilir enerji kaynakları önceden görülmemiş bir hızla ucuzladığından, bu dönüşüm enerji sektöründe halihazırda yaşanıyor ve küresel ölçekte kurumsal taahhütlere dayalı karbon azaltım atağı geliyor. Ancak, 1,5°C hedefine ulaşmak için, karbonsuzlaşmaya geçişin daha da hızlanması gerekiyor. İklim dostu bir toplumun önünü açabilmek için enerji sektörünü diğer sektörlerin izlemesi de zorunlu. Bu ekonomi çapındaki geçişin adil ve makul olması, insanları ve doğayı göz ardı etmeden, değişime uyum gösterme şansını onlara tanıyan bir dönüşüm biçiminde olması gerekiyor. Bunun gerçekleşmesi içinse hükümetlerin, yerel makamların, iş ve finans kurumlarının, sendikalar, yöre halkları ve çevre örgütleriyle birlikte, sıfır emisyon geçişini tamamlayacak kapsamlı

¹https://climateanalytics.org/media/report_coal_phase_out_2019.pdf

bir adil dönüşüm çerçevesi ortaya koymaları şart. Bu tür önlemler ne kadar hızlı alınırsa, toplumun sırtına daha az yük binecek.

DEJAVU: ADİL DÖNÜŞÜMÜN ARKA PLANI

Adil dönüşüm teriminin iklim değişikliği bağlamında giderek daha fazla ve daha yaygın biçimde kullanılmasına karşın, terimin anlamına ilişkin tek bir tanım yok.

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'na (ITUC) göre, "Adil dönüşüm, yeşil ve onurlu bir istihdamı içeren, emisyonların net sıfır olduğu, yoksulluğun kökünün kurutulduğu ve toplulukların sağlam ve dayanıklı halde olduğu bir geleceğin önünü açan planları, politikaları ve yatırımları üreten ekonomi çapındaki bir süreçtir"².

Tarih boyunca, sektörel değişimler toplumsal, ekonomik ve çevresel politikadaki küresel değişikliklere paralel biçimde meydana geldi. Bunların bazılarının, işçi aileleri ile bu değişimlerden doğrudan etkilenen topluluklar üzerinde kayda değer yaptırımları oldu.

Petrol, Kimya ve Atom İşçileri Sendikası (şu anda çelik işçileriyle birleşmiş durumdalar) liderlerinden biri olan Tony Mazzocchi, 1990'larda, ABD'de, adil dönüşüm kavramını kamusal alanda iklim gündemine taşıyan ilk kişiydi. 1970'lerde aktif olduğu silahsızlanma hareketinde, sendikacıları barış hareketine taşıma görevini üstlendi. "Bombayı yasaklayın (Ban the Bomb)" hareketinin savunuculuğunu yaparken, istihdamın silahsızlanmanın yol açacağı bir bedel olabileceğinin farkındaydı ve daha barışçıl bir dünyada, işlerinden olma tehdidi altındaki işçilerin de unutulmaması gerektiğini ileri sürdü.³ 1992'deki Rio İklim Zirvesi'nin ardından, fosil yakıtların iklim değişikliğine yol açtığına teyit edilmesiyle birlikte, Mazzocchi bu düşüncelerini yeniden gündeme taşıdı. Hem emek hem de çevre hareketinin bir parçası olarak, "Dünyaya ihtiyaç duyduğu enerjiyi ve materyalleri sağlamak için her gün toksik maddelerle çalışanların, hayatlarında yeni bir başlangıç yapabilmek için gereken yardım elini hak ettiklerini" savundu.⁴

O zamandan bu yana hızla yaygınlaşan kavramın kazandığı popüleriteye karşın, kavram çok yakın zamanlara kadar sadece bazı aktörler tarafından benimsendi. Bu durumun nedeni, Paris Anlaşması'nın oluşturulmasının da etkisiyle, iklim değişikliğinin ancak yakın zaman önce acil eylem gerektiren öncelikli bir durum olarak görülmeye başlanmış olması. Ayrıca, kömürün yerini hızla daha ucuz yenilenebilir seçeneklerin almaya başlamasıyla birlikte kömür sanayinde istihdam edilenlerin karşılaştığı riskin gözle görülür olması, adil dönüşüm planlarının da daha hızlı bir biçimde devreye alınması gerekliliğini farkındalığını ortaya çıkardı.

²<https://www.ituc-csi.org/just-transition-where-are-we-now?lang=en>

³https://ecology.iww.org/PDF/LNS/JustTransitionReport-FINAL.pdf?bot_test=1

⁴ Tony Mazzocchi, "A Superfund for Workers," Earth Island Journal, 9(1).

Sendikalardan ve çevre örgütlerinden gelen güçlü baskının sonucu olarak, kavram 2015’de Paris Anlaşması metninde, “İş gücünün adil geçişi ve ulusal çapta tanımlanmış kalkınma öncelikleri uyarınca onurlu ve kaliteli istihdamın yaratılması zorunluluklarını dikkate alarak, ...”⁵ şeklinde yer buldu.

ADİL BİR TOPLUMUN POTANSİYELLERİNDEN YARARLANMAK

Fransa’daki Sarı Yelekliler⁶ gibi yakın zamanlı toplumsal hareketler ile Şili’deki isyanlar⁷ paralelinde devam eden diğer halk hareketleri, mevcut siyasal ve ekonomik sistemin adil bir toplum sağlamanın çok uzağında olduğunu gösteriyor. Kemer sıkma önlemleri, toplumsal eşitsizliğin artmasına ek olarak toplumun en kırılgan kesimlerine yük oluyor. Bu dinamikler, iklim eyleminin adalete öncelik vermesi gerektiğini, yoksa söz konusu iklim krizi önlemlerinin uygulanmasının zor olduğunu veya uygulansalar bile, bedelin yine en kırılgan kesimlerin sırtına yükleneceğini de gösteriyor.

İklim krizinin etkileri, yüksek istihdam barındıran tarım, balıkçılık, arıcılık, ormancılık gibi ekonomik sektörlerle itfaiye, sağlık ve turizm gibi hizmet sektörlerinde çoktan görünür hale geldi. İklim dostu bir ekonomiye adil geçişin iklim bakımından dayanıklı bir ekonomiye adil dönüşümü de temin etmesi gerekiyor. Geçim kaynakları yüksek iklim kırılganlığı olan sektörlerle bağımlı aileler, adil bir geçişi hedefleyen sistematik sosyo-ekonomik dönüşüm planlarında dikkate alınmak zorunda.

Benzer bir durum mevcut fosil yakıt temelli ekonominin yükünü en fazla çeken insanlar açısından da geçerli. Tüm dünyada her geçen gün, fosil yakıt çıkarma ve üretim altyapılarına karşı daha fazla yerel halk, fosil yakıt karşıtı harekete katılıyor. Bu da enerji sektöründeki olağan işleyişin, toprak tahsisi, sağlık etkileri, yerinden etme, ekosistem tahribatı, su ve toprak kirliliği, tetiklenen iklim krizinin etkileri gibi öğeler yüzünden, adil olmanın çok uzağında olduğunu gösteriyor.

Kömür sektöründen çıkış halihazırda başlamış durumda. Yenilenebilir enerji kaynakları ucuzluyor ve Avrupa hükümetleri başta olmak üzere, karar alıcılar ile finans kuruluşları her gün yeni bir kömür kullanımına son verme taahhütü açıklıyor. Kömür madenciliği ve kömür kaynaklı elektrik üretimi, düşük karbonlu bir geleceğe geçişte öncelikli olarak bitirilmesi gereken pratikler ve iklim krizinin getirdiği zorluklar ile halk sağlığı standartlarıyla bağdaşmaz bir niteliğe sahipler. Küresel iklim politikaları nedeniyle başta kömür olmak üzere, fosil yakıt şirketlerinin yakın gelecekte değerlerini ciddi oranda kaybetmeleri bekleniyor⁸. Dolayısıyla kömür kullanımına en hızlı biçimde son verilmesi, diğer fosil yakıtların da onu izlemesi şart. Plansız bir biçimde süregelen, kömür

⁵<https://www.ituc-csi.org/just-transition-in-the-paris>

⁶<https://www.brookings.edu/blog/fixgov/2018/12/20/what-frances-yellow-vest-protests-reveal-about-the-future-of-climate-action/>

⁷<https://www.climatechangenews.com/2019/11/01/chile-abandoned-hosting-cop25-cannot-abandon-people/>

⁸ <https://www.bbc.com/news/business-50706923>

şirketlerinin iflas veya tesis kapatma ilanları, binlerce işçi ailesini geçimleri açısından herhangi bir gelecek seçeneğinden yoksun halde, unutulma riskiyle karşı karşıya bırakıyor. Sadece 2019'da sanayinin daralması nedeniyle, beş büyük ABD kömür şirketi iflas başvurusunda bulundu⁹.

Dahası, kömür şirketlerinin yeni kömür projelerinin yeni istihdamlar yaratacağı yönündeki vaatlerine karşın, artık bu istihdam vaatlerinin son derece abartılı olduğu da ortada. Batı Balkan ülkelerinin yaşadığı tecrübeyle ilgili yakın zaman önce yapılan bir çalışma, bu bölgelerde planlanan kömür projeleriyle 10.030 istihdamın korunacağı ve 17.600 yeni istihdamın yaratılacağı iddiasına karşın, yaklaşık 5170 kişilik bir istihdam kaybının çok daha muhtemel olduğunu gösteriyor.¹⁰ Bu eğilim bu biçimde sürece ve yeni kömür projeleri planlamak, yeni istihdam yaratılması konusunda bir çözüm oluşturmuyor. Tersine, bu durum adil bir dönüşümü erteleyerek kömür bölgelerindeki yerel halkın sırtındaki yükü artırmak anlamına geliyor.

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre, düşük karbonlu bir ekonomiye geçişe "işçilerin yeniden tahsisini kolaylaştıran, onurlu işleri geliştiren, yerel çözümler sunan ve işten çıkartılmış işçileri destekleyen politikalar"ın¹¹ eşlik etmesi halinde, bunun istihdam sayıları üzerindeki net etkisi pozitif olacak. ILO'nun son raporu, enerji üretimi ve kullanımında alınan düşük karbon önlemlerinin neden olacağı yaklaşık 6 milyonluk istihdam kaybına karşın yaklaşık 24 milyonluk istihdam artışına yol açacağını belirtiyor. "Dünya çapında istihdamda yaklaşık 18 milyonluk net artış, enerji bileşimindeki değişiklikler, elektrikli taşıt kullanımında tahmin edilen artış, mevcut ve gelecekteki binalardaki enerji etkinliği artışları dâhil, sürdürülebilir pratiklerin benimsenmesinin sonucu olacak"¹².

Adil dönüşümün bölgesel ekonomileri yeniden biçimlendirmeye odaklanması önem taşıyor ve yükü en fazla sırtlananların durumunun iyileşmesi, mucizevi çarelerle değil zamanlı planlama ve uygulamayla mümkün. Geçişin hızlı olması gerekiyor ve bu, farklı bölgelerin fosil yakıt dışı sektörlerdeki düşük karbonlu kalkınma potansiyellerinin seferber edilmesi için kullanılabilir. Sosyo-ekonomik adil bir dönüşüm biçiminde tasarlanıp uygulanırsa iklim dostu ekonomiye geçiş, fosil yakıtların gerçek bedelini sağlıkları ve geçim kaynaklarıyla ödeyenler için de adaleti mümkün kılabilir.

Ayrıca fosil yakıt bölgeleri için ayrılmış fonların, fosil yakıt şirketlerini kurtarmaktan ziyade, bu bölgelerin düşük emisyonlu patikaya geçişlerini ve yerel toplulukların sosyo-ekonomik dönüşümünü desteklemesi gerekiyor. Bu şekilde uygulanacak adil dönüşüm planları ve bunların

⁹<https://www.washingtonpost.com/business/2019/10/29/coal-giant-murray-energy-files-bankruptcy-coals-role-us-power-dwindles/>

¹⁰<https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2018/06/Jobs-study-june-2018-update-ENG-CEE-Bankwatch.pdf>

¹¹https://www.ilo.org/weso-greening/documents/WGEX_EN.pdf

¹² https://www.ilo.org/weso-greening/documents/WGEX_EN.pdf

uygulanması devletlerden, AB'den, çok taraflı kalkınma bankalarından, uluslararası finans kuruluşlarından ve özel bankalardan yeterince finansal destek almalı.

Eşitlik ilkelerinin düzgün biçimde dikkate alınmasını sağlamak üzere, i) kamusal politikaları (özellikle de toplumsal ve yapısal politikaları), ii) halkın katılımı ile tüm ilgili paydaşların pro-aktif taahhüdünü, iii) sosyo-ekonomik kalkınmanın merkezi faktörlerini (araştırma ve inovasyon, yeni beceri geliştirme, eğitim, KOBİ kalkınması, altyapı ve dijitalleşme), iv) yerel kültürel ve endüstriyel miras ile yerel kimliğin değerlendirilmesini dikkate alan, bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç bulunuyor.

Doğal gaz bir geçiş yakıtı değil, fosil yakıttır

Avrupa, mevcut fosil yakıt sektörü için adil bir geçişi en iyi nasıl destekleyeceği konusunda uğraşırken, daha fazla doğal gaz enerji altyapısı inşa etmeye, dolayısıyla gelecekteki geçiş maliyeti riskini artırmaya devam ediyor. Türkiye'de ise enerji ithalatına bağımlılığı artırmak ve cari açığı artırmak suretiyle doğal gaz altyapısında kapasite artışı devam ediyor.

Son IPCC 1,5°C özel raporu, ısınmayı 1,5 derecede tutmak için gereken sürenin hızla tükenmekte olduğunu açıkça gösterdi. Bu durum, Avrupa açısından kömürün yerine doğal gazı koyacak veya enerji sisteminde 2035 sonrasında doğal gaz kullanmaya devam edecek atmosferik alan kalmadığını gösteren son araştırmaları destekliyor¹³. Dolayısıyla, enerji sistemini sürdürülebilir yenilenebilir kaynaklara dayalı bir sisteme dönüştürmek açısından acil bir ihtiyaç söz konusu. Avrupa'nın ayrıca en az 50 yıl ekonomik ömre sahip doğal gaz altyapısı yatırımlarını terk etmesi de zorunlu; çünkü bu süre Avrupa'nın fosil yakıt emisyonlarını bütünüyle durdurması gereken süreyi oldukça aşıyor. Yeni fosil yakıt altyapısına kilitlenme etkileri ve gelecekteki yüksek geçiş maliyetleri, yeni petrol ve doğal gaz altyapı yatırımlarının durdurulmasını gerektiriyor. Kömürden çıkış gündemdeyken bu, diğer fosil yakıt kaynaklarına geçiş anlamına gelmiyor. "Keşke demeyeceğimiz" bir gelecek için, tüm fosil yakıt kaynaklı yatırımların bir an önce yurttaş merkezli, yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji verimliliğine yönlendirilmesi şart. Yarın çok geç olabilir.

ÖĞRENİLMİŞ DERSLER: ADİL GEÇİŞ ÖRNEKLERİ

Adil geçiş kavramının tanımı değişiklik gösterirken, birbirinden farklı pratik uygulamaları da mevcut. Adil dönüşüm bir hayal veya ideal olmaktan öte, uygulanabilir bir kavram çerçevesi. Mevcut örneklerin bazıları ilerici politikalar sayesinde hayata geçirilirken, diğerleri ise sendikalar,

¹³http://www.foeeurope.org/sites/default/files/extractive_industries/2017/natural_gas_and_climate_change_anderson_broderick_october2017.pdf

sivil toplum örgütleri ve kamu şirketleri tarafından zorlanan toplumsal ve ekonomik çözümler olarak gündeme geliyor.

Bu bilgilendirme raporu, farklı kategoriler kapsamındaki örneklerin bazılarını sunmaktadır.

Kimseyi arkada bırakma- Sendikaların doğrudan katılımı

İSPANYA

İspanya kömür sanayi 1960'larda 100 binden fazla madenciye istihdam etti ancak kömürün enerji sektörüne hâkimiyeti, ucuz ithalat ve sanayinin giderek artan çevresel, sağlık ve iklim maliyetleri farkındalığı yüzünden eridi. 2018'de, İspanyol hükümeti sendikalarla yapılan "Adil Geçiş" anlaşması paralelinde geliştirilen Plan del Carbon uyarınca kömür madenlerinin çoğunun kapatılacağını duyurdu. İspanyol sendikalar yıllardır böyle bir anlaşmanın mücadelesini veriyordu. 250 milyon avroluk plan, İspanyol maden sendikaları tarafından, madencilik bölgeleri için sürdürülebilir kalkınma planları eşliğinde adil dönüşümü sağlayacak, dönüm noktası bir anlaşma olarak kabul edildi. Geçiş anlaşması İspanya'nın özel mülkiyete ait ocaklarını kapsıyor ve finansman beş yıl boyunca (2019-2023) madencilik bölgelerindeki iş girişimlerini ve temiz enerji inisiyatiflerini desteklemeyi öngörüyor¹⁴. Anlaşma 48 yaş üstü madencilere erken emeklilik, yeşil istihdama yönelik mesleki eğitim ve çevresel restorasyon öneriyor.

İspanya'nın planlarının AB devlet yardımı kurallarıyla uyumlu bulunması nedeniyle bu adil dönüşüm planı AB tarafından finanse ediliyor¹⁵. Bu anlaşma, Adil Geçiş'in açıkça belirtildiği türünün ilk örneğini oluşturuyor.

¹⁴<https://www.etuc.org/en/spain-guarantees-just-transition-miners>

¹⁵https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_1910

DANİMARKA

Danimarka'da yüksek sendikalaşma oranı, enerji sektöründe kömürden rüzgâra geçişte kilit bir rol oynadı. 1970'lerden başlayarak, Danimarka'daki sosyal diyalog süreçleri öncelikle enerji bağımsızlığını ve sonra adil bir geçişi hedefleyen güçlü endüstriyel ve iklim politikaları üretti. Danimarka sendikalarının iklim yanlısı tutumu yeşil istihdamı, yeni istihdam yaratmak bakımından ülkenin en büyük potansiyeli olarak ortaya koydu. Düzenli olarak iklim ve enerji hedeflerinin iyileştirilmesi ve yeni iklim politikası inisiyatifleri çağrısında bulunarak onurlu istihdam yaratılmasına yönelik sonuçlar doğuracak yeni iklim politikası inisiyatiflerine öneriler ve yorumlar geliştirdiler, destek sundular. 2015'de, Danimarka'nın rüzgâr sanayi 31.251 kişiyi istihdam ederken rüzgâr enerjisi Danimarka elektriğinin %42'sini sağlıyordu¹⁶. Dahası, Danimarka emeklilik fonları başta offshore rüzgâr olmak üzere, yenilenebilir enerji alanında yatırımlarını artırmaya devam ediyor.

¹⁶<https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsentents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf>

Sosyal dönüşüm- Paydaş Katılımı

RUHR, ALMANYA

Almanya'nın önceden kömür ve çelik sanayilerine bağımlı olan Ruhr bölgesi, 1950'lerin ortalarından itibaren taş kömürü madenciliğine son verme çalışmalarına başladı. Ruhr havzası madenleri 20. yüzyılın başlarında yaklaşık 500.000 istihdam sağlıyordu. Taş kömürü madenciliğinin rekabet gücünün düşmeye başlaması nedeniyle daha fazla teşvik alınmasına karşın, birçok maden hızla kapanırken, bölge adil bir geçiş planı yapmaya karar verdi. Ruhr'un geçiş öyküsüne genelde düşük karbonlu bir bölgesel ekonomiye sistematik adil dönüşümün en iyi pratiklerinden biri olarak atıfta bulunulur. Kuzey Ren- Vestfalya (NRW) eyaletinin son taş kömürü madenlerini, sosyal anlamda kabul edilebilir bir biçimde 2018 yılı sonu itibarıyla kapatma kararının açıklanması nedeniyle, 2007 yılı bölge için bir dönüm noktası oldu¹⁷. Paydaş katılımı süreçleri ve müzakereler bölgesel kapatma kararının gelmesinden on yıllar önce başlamıştı. 1980'lerin ortalarında, eyalet hükümeti başta çevresel teknoloji olmak üzere vaat eden alanlarda yeni iş olanaklarına destek sunan toplam 29 yerel teknoloji transferi merkezi oluşturmaya başladı. 2000'li yılların ortaları itibarıyla firmalar, üniversiteler ve büyüyen çevresel teknoloji sektöründeki araştırma kuruluşları toplamda yaklaşık 100.000 kişi istihdam ediyordu¹⁸. 1996'da Science Park Gelsenkirchen kuruldu. Avrupa Komisyonu tarafından finansa edilen bu proje, ticari binaların çatılarında kurulan şebeke bağlantılı solar PV jeneratörlerinin kullanımını teşvik etti. Yüzlerce yenilenebilir enerji istihdamı yarattı (solar modül, solar termal kolektör, ısı pompaları, kojenerasyon birimleri ve rüzgâr türbini parçaları üretimi) ve eğitim, bilim ve AR-GE alanlarında ek istihdamı teşvik etti¹⁹.

YUKARI NITRA, SLOVAKYA

2019 Temmuz ayında, Slovak hükümeti yöre halklarının katkılarıyla, Yukarı Nitra'da kömürden geçiş planını onayladı. Öncesinde, yeni bir kömür madeni projesine itiraz eden bölgedeki topluluklar, kömüre son veren dönüşüm sürecine yönelik senaryolar hazırlamak üzere çalışma grupları içinde örgütlenmişlerdi²⁰. 'Yukarı Nitra Bölgesinin Dönüşümü: Eylem Planı', Avrupa Komisyonu'nun Geçiş Halindeki Kömür Bölgeleri Platformu'nun²¹ finansal desteğini kamusal çıkar için, aynı fon kaynaklarını kendi yararlarına kullanmak isteyen özel şirketlerin çıkarlarından uzak biçimde kullanma anlamında, yöre halklarının önemli bir başarısına dönüştü. Adil dönüşüm için havzanın karşılaştığı üç önemli zorluğa yanıt verebilme amacıyla

¹⁷<http://www.just-transition.info/just-transition-is-possible-the-case-of-ruhr-germany>

¹⁸<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Just%20transition.pdf>

¹⁹<https://cordis.europa.eu/project/rcn/21850/en>

²⁰https://bankwatch.org/press_release/slovak-government-approves-just-transition-plan-for-upper-nitra

²¹https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/expert_support_coal_en.pdf

Eylem Planı'na uzman katılımı sağlanıyor. Bu zorluklar: ekonominin çeşitlendirilmesi, kömüre dayalı ısınmanın ikamesi ve madencilik arazilerinin ıslahı²².

CORNWALL, İNGİLTERE

1990'ların başlarında, İngiltere, Cornwall'daki büyük bir kaolin (kil) açık ocak madeni ekonomik ömrünü tamamladı ve 150 yıl çalıştıktan sonra kapatıldı. Terk edilen maden alanında bir eğitim projesi olarak başlatılan Eden Projesi, ülkenin en büyük seralarından birini yarattı. Devasa maden kraterlerini dolduran yağmur suyu saflaştırıldı ve seralardaki bitkilerin sulanması için kullanıldı. Proje yalnızca ilk yılında 400 istihdam yaratırken kurum o yıl 190 milyon avroluk bir gelir elde etti. Proje o zamandan bu yana yılda yaklaşık 10 milyon ziyaretçi çeken bir turizm merkezine dönüşmüş durumda. Dahası, Eden Projesi en önemli botanik araştırma ve eğitim merkezlerinden biri haline gelirken, her ay önemli etkinliklere ve eğitim faaliyetlerine ev sahipliği yaparak yerel ekonomiye katkıda bulunuyor.

²²<http://ceec.sk/ppt/Lamackova.pdf>

Pek de Adil Değil: Adil dönüşüm planlarını gerektiren mevcut geçişler

UKRAYNA

Ukrayna'daki kömür madenleri, yüklü devlet teşviklerinden yararlanmalarına karşın, kapanıyor. Ukrayna, AB enerji piyasasını, komşularıninkilerle bütünleştirmeye hizmet eden uluslararası bir pakt olan Enerji Topluluğu'nun bir üyesi. Bu bağlamda, ülkenin 2015 Enerji Stratejisi'nde kar etmeyen devlet madenlerinin kapatılmasının 2025 itibarıyla tamamlanmasına yönelik önlemleri ve kapatılan her maden için ortaya çıkacak sosyal ve çevresel etkilerin azaltılmasına yönelik bir plan yer aldı. Ancak, aynı enerji strateji belgesinin '(2020'ye kadarki) Enerji Sektörü Reformu Eylem Planı' henüz tamamlanmadı. Aynı zamanda, onlarca kömür işletmesinin 2004 yılından beri kapanıyor olması, kömür üretimini 1990'daki 164 milyon tondan 2018'de 33 milyon tona düşürdü. Bu, 1991-2013 arasında kömür sanayinde istihdam edilen işçi sayısının %88 azalmasına yol açtı. Sivil toplum kuruluşlarına göre bu durum kömür madeni kapatmalarının "bölgeler açısından olumsuz sonuçlara yol açan biçimde, sosyal ve ekonomik destek bakımından yeterli planlar yapılmadan," başladığını gösteriyor²³. Yakın zaman önce, kömür madeni bölgesi olan Donetsk'teki altı kasabanın halkları Sürdürülebilir Kalkınma Platformu'nu kurdular. Yerel makamların ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerini kapsayan Platform, toplulukların sosyal ve ekonomik kalkınması yoluyla ortaklıkların güçlendirilmesini, sera gazı emisyonlarının azaltılmasını ve kömür bölgelerinin vizyonlarının dönüştürülmesiyle birlikte yerel nüfusun refahının artırılmasını savunuyor.

²³https://en.ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/mines_assessment_en-s.pdf

ESTONYA

Estonya dışındaki birçok insan ülkenin birincil enerji kaynağının kaya petrolü olduğunu bilmez. Kaya petrolü, hidrokarbon içeriğiyle kömürle benzerlik gösterse de kömüre göre daha düşük enerji çıktısıyla birlikte daha yüksek CO₂ emisyonlarına sahiptir. Kaya petrolü kullanımı Estonya'yı AB'nin kişi başına GHG emisyonu en yüksek ilk üç ülkesinden biri ve OECD ülkeleri arasındaki karbon yoğunluğu en yüksek ekonomi haline getiriyor. Ancak, yüksek CO₂ fiyatları nedeniyle, kaya petrolünden elektrik üretimi 2019 yılında imkânsız hale geldi. Kamu enerji şirketlerinin santral ünitelerini kapatma duyuruları,²⁴ birçok işçinin çaresiz kalmasıyla birlikte bir sorun olarak gündeme gelmeye başladı. Bu sorunun bir zamandır ortaya çıkması bekleniyordu ve fakat karar alıcılar, kaya petrolünden adil bir geçişi planlamakla ilgilenmediler. Ülke çapında yurttaşlar, kaya petrolüne dayalı elektrik üretiminin yavaş yavaş son bulacağını ümit ediyor. Ancak çok yakında kaya petrolü tesislerinin kapanacağı ilan edilen Ida-Virumaa bölgesi ekonomisinin nasıl bir dönüşüm yaşayacağına dair hiçbir plan duyurulmuş değil. Hükümetin temel düşüncesi kaya petrolünden yapılan petrol üretimini genişletmek yönünde. Bu yatırımlar Estonya'yı yüksek karbonlu bir patikaya kilitlerken, kaya petrolü işçilerini iklim politikalarına ve petrol fiyatlarına bağımlı, güvensiz bir gelecek içinde kırılğan hale getirecek. Oysa, başta offshore rüzgâr olmak üzere yenilenebilir enerji kaynakları Estonya'da büyük bir potansiyele sahip. Yenilenebilir Enerji Birliği, Estonya'nın 2030 itibarıyla 100% yenilenebilir kaynaklara dayalı biçimde elektriğini üretebileceği ve ısınma sağlayabileceği hesaplamalarını ortaya koymuş²⁵ olsa da şu an için ulusal yenilenebilir enerji hedefi sadece %42 düzeyinde. Umut verici olan, yöre halklarının çoğunluğunun düşük karbonlu bir patikaya geçişin bir ihtiyaç olduğunun ve bir adil dönüşüm çerçevesinin geçiş için pratik bir politika aracı olduğunun farkında olması.

BULGARİSTAN

Bulgaristan'ın güneybatısında bulunan BobovDol kömür madeni, 2018 yılı sonunda kapatılırken, işçileri neredeyse bir gecede işsiz kaldılar. Otuz yıl önce 10.000 kişinin çalıştığı maden, kapatılmadan önce yaklaşık 500 işçi istihdam ediyordu²⁶. Kapatma on yıllardır kömüre bağımlı olan bölgede, öncesinde hiçbir planlama yapılmadan gerçekleşti. Bölge, kömür dışı sektörlerde tam olarak faydalanılmayan bir potansiyele sahipken, karar alıcılar bu potansiyelleri kullanan sistematik bir adil dönüşüm planı ortaya koymaya pek de ilgi göstermediler. Bulgaristan'ın Güneybatısı, aralarında ülkenin üç milli parkından ikisi olan Rila (Bulgaristan'daki en büyük milli park) ile Pirin'in (UNESCO koruması altında) de bulunduğu, çeşitli koruma altındaki türleri içeren 150'den fazla koruma alanına ev sahipliği

²⁴<https://www.icis.com/explore/resources/news/2018/09/07/10257649/icis-power-perspective-estonia-will-close-619mw-of-oil-shale-generation-in-2019/?redirect=english>

²⁵ <https://estonianworld.com/technology/estonia-could-fully-switch-to-renewable-energy-sources-by-2030/>

²⁶<http://www.just-transition.info/clinging-to-coal-a-sobering-look-into-bulgarias-energy-transition->

yapıyor. Bu koşullar çeşitli turizm biçimlerinin, organik çiftçiliğin, organik hayvancılığın, sürdürülebilir ormancılık ve balıkçılığın geliştirilmesine imkân veriyor²⁷. Ancak kömürden sonra yaratılacak yeni ekonomik faaliyetlerin, değerli türlerin, habitatların ve doğanın korunmasıyla uyumlu olarak tasarlanması gerekiyor. Ayrıca, Rila dağlarının eteklerinde, yerel topluluklar için ciddi tarımsal gelir kaynağı sunabilecek geniş kiraz bahçeleri yer alıyor.

ABD

Merkezi hükümetin kömür sanayisini canlı tutmak için aldığı çeşitli önlemlere karşın sanayi ABD’de büyük ölçüde daralırken, yüz binlerce işçi işsiz kalıyor. Sadece 2019 yılında beş kömür şirketi iflas başvurusunda bulundu. En son iflas başvurusu en büyük Amerikan kömür şirketlerinden biri olan Murray Enerji’den geldi. Bu duyuru, adil bir geçiş planının olmaması yüzünden, 82.000 madenciye emeklilik haklarını kaybetmekle tehdit ediyor²⁸. Ancak, giderek daha fazla Amerikan kömür şirketi, santrallerin ömürlerini uzatacak iyileştirmelere para harcamayacaklarını ve yerel-bölgesel adil geçiş fonlarına katkıda bulunarak kömürden çıkışlarını hızlandıracaklarını ilan ediyor.

SONUÇ VE TAVSİYELER

Farklı ülkelerde ve farklı bölgelerde uygulanabilecek, her derde deva bir adil geçiş reçetesi mevcut değil. Ancak, iklim dostu bir ekonomiye adil dönüşüm için benimsenmesi ve yerel ihtiyaçlar, potansiyeller, riskler ve imkânlara göre farklı bölgelere uyarlanması gereken olmazsa olmaz ilkeler mevcut.

Adil dönüşüm planlarını tasarlarırken ve uygularken, aşağıdaki ilkelere uyulması gerekiyor:

1) İddialılık: Uzun vadeli karbonsuzlaşma hedefleri geçişin temelini oluşturmalı

Avrupa’nın sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlamak için gereken küresel çabaya, kendi payına düşen katkıyı adil bir şekilde sağlaması gerekiyor. Bu nedenle, IPCC’nin 1,5°C Özel Raporu’ndaki bilimsel bulgular doğrultusunda 2040 itibarıyla tam olarak karbonsuzlaşması ve net sıfır sera gazı emisyonlarına ulaşması zorunlu. Türkiye’nin de üyesi olduğu tüm OECD ülkeleri, en geç 2030 itibarıyla kömür enerjisine, 2035 itibarıyla doğal gaz ve 2040 itibarıyla da petrol kullanımına son vermeli. Adil dönüşüm, net sıfır emisyonlu bir geçişin olmazsa

²⁷<https://regionsbeyondcoal.eu/wwf-bulgaria-just-transition-for-the-coal-mining-regions-in-southwest-bulgaria/#:~:targetText=Now%20we%20are%20facing%20this,the%20energy%20and%20coal%20industr>.

²⁸<https://www.washingtonpost.com/business/2019/10/29/coal-giant-murray-energy-files-bankruptcy-coals-role-us-power-dwindles/>

olmaz. Bunu başarabilmek için, ülke hükümetleri ile geçişten etkilenen bölgelerdeki yerel merciler, adil geçişin “ekonomi çapındaki bir süreç” olduğu gerçeğini yansıtan uzun vadeli, stratejik, uygulanabilir dönüşüm planları ortaya koymalı.

2) Kapsayıcılık

Adil geçiş planlaması, işçilerin, içinde yaşadıkları toplulukların, sendikaların, siyasi karar alıcıların, uzman ve akademisyenlerin, STK’ların, iş çevrelerinin ve yatırımcıların süreçlere aktif katılımını sağlamalı ve onları sürekli bilgilendirmeli. Tüm paydaşların katılımı sağlanırken, her bir paydaşın rolü ve karar almadaki gücü net biçimde tanımlanmalı. Farklı paydaşlar arasındaki olası çıkar çatışmaları, geçişin kendisinin kaçınılmazlığı ve süratının tartışmaya açık olmadığı kabul edilerek, etkilenen topluluklara ve en kırılgan kesimlere öncelik verilerek ele alınmalı²⁹.

3) Erken planlama

Düşük karbonlu geçişin alt yapısını oluşturabilmek için erken ve sistematik sosyo-ekonomik analizlere ihtiyaç duyulur. Anlamlı geçiş planları oluşturabilmek için, geçişin sunduğu imkânların ve zorlukların değerlendirilmesi, mecburi ve mantıksal bir ilk adımdır. Sistemli bir erken değerlendirme ve araştırma, geçişin adil bir dönüşüm şeklinde gerçekleşmesi için gerekecek sürdürülebilir kalkınma stratejilerine bir temel oluşturur.

4) İletişim ve katılım

Kendine özgü nüfus dağılımı, kaynakları ve kültürü olan her bölgenin, yöre halklarına geçim kaynakları geliştirmeye yönelik yeni sanayiler ve ekonomik imkânlar yaratabilmek için farklı potansiyelleri vardır. Karar alma süreçlerinde yerel ağların katılımı yoluyla paydaşlarla yeterince erken ve anlamlı biçimde iletişim kurulması, böylece süreçlere katılımlarının sağlanmasının, sosyo-ekonomik durumun güçlü ve zayıf noktalarına dair bölgesel bilginin ortaya çıkmasını sağladığı, başarılı bir dönüşüm için ortak bir emin oluşturduğu somut olarak gözlenen bir gerçektir³⁰.

5) Halkın yeni iş kollarını öğrenmesi ve eğitimine destek

Adil dönüşüm, geçimleri fosil yakıt çıkartma, üretim, dağıtım ve tedarik gibi yüksek karbonlu sektörlerdeki istihdama bağlı olan işçiler ve topluluklarını korumakla ilgili bir süreci tanımlar. Fosil yakıt alanlarındaki batık yatırımları için büyük enerji şirketlerinin kurtarılması anlamına gelmez. Fosil yakıt bölgelerindeki iklim dostu bir ekonomiye uyumlu yeni yatırımlara, yerel halkların yeni iş kolları öğrenmesi ve eğitimine yönelik destekler de eşlik etmeli. Düşük karbonlu geçiş, özellikle bazı sektörlerde aranan iş becerilerinin de

²⁹ http://awsassets.panda.org/downloads/wwf_aneujustenergytransitionfund_briefinga4_final.pdf

³⁰ http://awsassets.panda.org/downloads/wwf_aneujustenergytransitionfund_briefinga4_final.pdf

değişmesiyle birlikte gerçekleşecek³¹. Beceri geliştirme alanına yatırım yapılması, adil dönüşüm ve sera gazı emisyonlarının azaltılması bakımından hayati önem taşıyor.

6) Hesap verebilirlik

Şirketler icraatlarının doğurduğu sonuçlar ile geride bıraktıkları fosil yakıt alanlarının ıslahı için sorumluluk üstlenmeli. Fosil yakıt tesisleri çevre, doğal alanlar ve yöre halkının toprakları üzerinde devasa ayak izleri bırakıyor. Fosil yakıtların yakılmasından kaynaklanan hava ve su kirliliğine ek olarak, bunların çıkartılması, taşınması ve atık alanları, ormanlık arazileri, yer altı su kaynaklarını ve nehirleri kirletiyor. Bu kirlenme madencilik bölgelerinin coğrafi sınırlarının dışına yayılarak, çok uzaklardaki havayı, tarımsal alanları ve içme suyunu kirletiyor. Kömür madenleri terk edildikten sonra bile, atmosferdeki en güçlü sera gazlarından biri olan metanı salmaya devam ediyor. Dönüşümün adil olabilmesi için fosil yakıt altyapısı kaynaklı kirlilik bütüncül bir yaklaşımla önce ölçülmeli ve sonra da temizlenmeli. Aynı zamanda da zarar görmüş doğal habitatlar ve yöre halklarının toprakları ıslah edilmeli.

Bu bilgilendirme raporundaki örneklerin de işaret ettiği üzere, plansız biçimde ve yukarıda sıralanan esaslar olmadan gerçekleştirilen geçişler, insanları yaşanamaz bir geçmişte terk etme riskini barındırıyor. Bölgelerin fosil dışı sektörlerdeki potansiyellerinden yararlanamayan bu tip zorunlu geçişler, adil bir dönüşümün getirebileceği bölgesel kalkınma faydalarını da elden geçiriyor. Öte yandan, geçişi adil kılmaya yönelik sistematik bir dönüşüme odaklanıldığında, yüksek emisyonlu ekonomilerin adaletsizliklerinden iklim dostu ve adil bir topluma doğru bir dönüşüm tetiklenebilir.

SON

İletişim: elif@caneurope.org

Fotoğraflar (Muğla, 2019): © Servet Dilber, CAN Europe

³¹ http://awsassets.panda.org/downloads/wwf_aneujustenergytransitionfund_briefinga4_final.pdf